הסכת – ספרות ממלכתי

"הפחד הוא בעל בריתנו הטוב ביותר"

הפחד וביטוייו השונים ברומאן *כל החיים לפניו* מאת אמיל אז'אר

התמונה נוצרה בעזרת בינה מלאכותית צ'אט ג'י פי טי קישור

מגישות: סופי נחושתן ונעמה כהן.

רקע ההסכת (תיאור הנושא/הסוגיה/הדילמה)

עלילת הרומאן נמסרת מפיו של מומו, נער בן 14 אשר מספר במבט **רטרוספקטיבי** על מערכת היחסים שהייתה לו עם גברת רוזה. גברת רוזה גידלה את מומו במשך כעשור במעון שהקימה בביתה בפריז בשכונת עוני המאוכלסת במהגרים.

הפחד הוא **מוטיב** מרכזי ברומאן. גברת רוזה היא אישה קשישה בת 67, זונה לשעבר, יהודייה וניצולת שואה מאושוויץ, המתמודדת עם פחדים רבים: פחד מבדידות, פחד מזוועות השואה, פחד מאובדן השליטה על גופה ופחד מהמוות. בסוף הרומאן היא מתה כתוצאה ממחלה של הסתיידות מוחית. הרצאה זו תעסוק בפחדים של מומו וגברת רוזה ובדרכי ההתמודדות שלהם עם פחדים אלה.

פחד הוא רגש שנוצר בעקבות תחושה של איום אמיתי או דמיוני. בשני המקרים עוצמת הפחד עשויה להיות זהה. כאשר אדם חש פחד נגרמים שינויים בתפקוד מוחו, המשפיעים על התנהגותו. פחד הוא לרוב תוצאה של חשיפה לגירוי חיצוני מסוכן או מאיים, והוא מלווה

בתחושה רגשית או פיזיולוגית לא נעימה, הן בקרב בני אדם והן בקרב בעלי חיים. פחד קשור גם להיבט האבולוציוני של האדם. הוא שימש את האנושות הקדומה כמנגנון אזהרה מפני סכנות, והפעיל את יצר ההישרדות הבסיסי – מנגנון הבריחה או הלחימה: האם להילחם בפחד או לברוח ממנו (טורקניץ', 2021). הפחד הקיומי טבוע בבני האדם ומושפע מגורמים סביבתיים ואישיותיים כאחד. מעוז ישראל טוען כי "חרדה קיומית כוללת את התפיסה לגבי החיים ומבטאת דאגות לגביהם בעיקר סביב נושאים כמו מוות, בדידות, חירות בחירה ומשמעות" (מעוז ישראל, 2025). ברומאן שלפנינו מתוארים פחדים המבוססים על חוויות של אובדן, כאב, עוני, בדידות וסבל.

מומו **כדמות הראשית והמספר (מספר-גיבור),** מתאר את פחדיו האישיים: הפחד מבדידות והפחד מאובדן גברת רוזה, שהיא הדמות המרכזית בחייו. רנה ליטוין מצטטת במאמרה משפט הלקוח מתוך הרומאן: "אני לא כל כך נמשך להיות מאושר. אני מעדיף לחיות". ההבחנה שנעשית ברומאן בין אושר לחיים מבהירה את ההשלמה העמוקה של מומו כי החיים אינם אושר צרוף. אושר במובן המיידי שלו, טוענת ליטוין, הוא אושרם המזויף של מי שמכור להירואין (וכאלה יש לא מעטים בבלוויל). מומו בוחר באופציה השנייה, בחיים עצמם עם כל מה שהם מביאים איתם. הוא לא בורח מהתמודדות עם הפחד הקיומי וכאבי החיים ובוחר להיות מודע להם ואף במידה מסוימת להפוך אותם להזדמנות לצמיחה (ליטוין, 1977: 39). הפחד הקיומי אינו רק מנת חלקו של הדמות הראשית ברומאן, כי אם גם של רוזה שפוחדת מאובדן נשיותה, ממחלות הגוף, מזיקנה, ממוות, מהנאצים. במסגרת הסכת זה נתייחס להיבטים השונים של הפחד המופיעים ברומאן, ונבחן את השאלה האם הפחד הוא מכשול או שמא הזדמנות לשינוי והתפתחות.

היבט: פרשנות/עמדה/ תובנה אישית – סופי

הפחד של מומו כיצר הישרדותי

הפחד של מומו כיצר הישרדותי נובע מאופי חייו הקשים ברובע בלוויל שבפריז. הפחד מופיע כמוטיב מרכזי **ביצירה, ומשמש לא רק כהתמודדות אישית, אלא גם ככלי** לביקורת חברתית. **בשנות החמישים והשישים של המאה העשרים, עם סיום הקולוניאליזם הצרפתי בצפון אפריקה, נזקקה צרפת לכוח עבודה שיאייש מקצועות לא פופולריים. הפתרון היה ייבוא עובדים מהמושבות לשעבר. השלטונות הצרפתיים ביקשו למנוע את החיכוך בינם לבין האוכלוסייה הצרפתית הנוצרית ולכן שיכנו אותם בשכונות פחונים מוזנחות וצפופות בפרברי פריז, מארסיי וערים אחרות, ומנעו מהם שירותי חינוך, בריאות ורווחה" (טל, 2023).**

שכונות אלו הפכו במשך השנים למוקדי עוני ופשע המופרדים מהשכונות האירופיות הלבנות. עם הזמן הצטרפו אל המהגרים בני משפחה מארצות המוצא, מספרם עלה בהתמדה, והם הלכו ותפסו פלח רחב יותר בשוק העבודה. כך קרה גם בפריז, ברובע בו גדל מומו.

עלילת הרומאן מתרחשת ברובע בלוויל שבפריז, בבית ישן בן שש קומות וברחובות הסמוכים לו. הרובע מאוכלס בזרים המצויים בתחתית הסולם החברתי-כלכלי של החברה הצרפתית: יהודים, ערבים ומהגרים שחורים ממושבות אפריקה, שהיו קולוניות בשליטת צרפת. המציאות המורכבת כוללת זנות, סמים, פשיעה, חולי וילדים נטושים. ברובע זה החזקים שורדים, והפחד נובע מהסכנות היומיומיות שתושבי הרובע, וביניהם מומו, נחשפים להן. הביקורת ה**חברתית** שעולה ברומאן היא על יחס החברה הצרפתית כלפי המהגרים החיים ברובע העוני והפשע בבלוויל. רשויות הרווחה בצרפת לא סייעו מספיק ואנשי השכונה הפכו לשקופים וחסרי חשיבות בעיני השלטונות.

הפחד כאמור הוא חלק מיצר הישרדותי שמטרתו להגן ולשמור את האדם דרוך ומוכן למצבי סכנה ואיום (קמינר מבורך, 2023). מומו, בחייו ברובע בלוויל, מתמודד עם סכנות קיומיות על בסיס יום יומי. עקב הסכנות שחווה מומו החל מילדותו ובמהלך שנות התבגרותו ברובע, הוא לומד מאדון חמיל ש"הפחד הוא בעל בריתנו הבטוח ביותר" (כל החיים לפניו, עמ' 70).

עיצוב דמותו של מומו ברומאן נעשית הן באמצעות איפיון ישיר והן דרך איפיון עקיף. תיאור מהלך חייו בביתה של רוזה מגיל 3 ועד גיל 14 מבטא את מרכזיות הפחד בחייו. מומו הצליח לשרוד בחיים הקשים פיזית, רגשית, כלכלית, משפחתית וחברתית, בעיקר בזכות אהבתה של גברת רוזה, אך גם בזכות הפחד הקיומי ששומר אותו דרוך ומוכן להתמודדות עם כל הסכנות הקיימות בסביבתו. ממד בולט ברומאן היא ה**אנלוגיה** הקיימת בין מומו לבין גברת רוזה: שניהם בודדים, חיים בשולי החברה הצרפתית בפריז מתמודדים עם פחד יומיומי, ופועלים מתוך טוב לב ועוזרים לזולת.

לאורך הרומאן ישנן התייחסויות רבות לפחד: להלן כמה דוגמאות:

בפגישתו הראשונה עם נאדין בקרקס (עמ' 70): "אינך צריך לפחד, באמת! אינך צריך לפחד...איזה משפט מטומטם. אדון חמיל היה אומר שהפחד הוא בעל בריתנו הבטוח ביותר, ובלעדיו אלוהים יודע מה היה קורה לנו. אדון חמיל אפילו הלך למכה וזה מוכיח כמה הוא פחד."

דוגמה נוספת מופיעה בעמ' 78: "בחוץ עמד שוטר בלונדיני שהחזיק מכשיר קשר עם אנטנה ושבכלל לא נראה מודאג מהמתרחש. רעדתי מפחד, אבל כמה טוב לפחד כשיודעים למה, כי בדרך כלל מרגישים פחד איום שפוחדים אותו כמו שנושמים, בלי שום סיבה."

בעמ' 187: צילום של היטלר שגברת רוזה הייתה מסתכלת בו כשהייתה מפחדת, כדי להזכיר לעצמה שהמלחמה הסתיימה. בקטע זה מומו מנסה להפחיד את גברת רוזה כדי שתאפשר לו להוריד אותה ל"חור היהודי" לפני מותה. טראומות העבר נותרו חקוקות בנפשה של רוזה והפחד הקיומי היה טבוע בה והפך לחלק בלתי נפרד ממנה.

חשוב להדגיש כי הפחד הקיומי של מומו על רקע הסביבה העוינת והמנוכרת שבה הוא חי אינה מתוארת רק באופן שלילי. מרדכי טוען במאמרו כי "דווקא על עולם מכוער ואכזרי זה, עולם של ילדות עשוקה, של דלות וזנות ותיסכולי בדידות וניכור, נח מעין אור של חסד, של סולידריות בין אנשים השונים בכל, אפילו במוצא ובגזע, של יחסי אנוש מלבבים" (אבישי, 1977: 38). גילויי חסד וטוב לב באים לידי ביטוי בהתנהגותן ומעשיהן של דמויות המשנה (החונכים של מומו): אדון חמיל, גברת לולה, ד"ר כץ ועוד.

בחרתי להתייחס להיבט היסטורי-חברתי זה משום שהינו רלוונטי גם לימינו: ילדים ונערים עלולים לחוות רגעים של פחד קיומי עקב אירועים ביטחוניים, המערערים את שגרת חייהם הבטוחה, או עקב שינויים משפחתיים, חברתיים ורגשיים שהם חווים במהלך ילדותם ובתהליך התבגרותם.

התמודדותו של מומו עם הפחד כחלק בלתי נפרד מחייו ברובע בלוויל הוביל לגיבוש זהותו ובסופו של דבר להתבגרות שלו. תהליך זה שעבר מומו עשוי לעודד ולחזק תלמידים שחווים, אף הם, תחושות פחד וחרדה בחייהם. יכולתו של מומו לתאר את פחדיו באופן אותנטי, אך אופטימי ומלא תקווה להמשך חייו, יש בה משום עידוד לקוראים הצעירים.

בחרתי לבחון את הפחד כיצר הישרדותי של האדם ולאו דווקא כמגרעה או כדבר שלילי מיסודו. הפחד שומר עלינו מסכנות קיומיות. עמדתי בנושא התחזקה בעקבות קריאת המקורות וההבנה שבכל גיל בני האדם מתמודדים עם פחדים בנושאים שונים כמו פחד מבדידות, פחד ממוות, פחד מאובדן ופחד מאירועים ביטחוניים שקורים סביבנו, ואין לנו יכולת השפעה עליהם, ולעיתים אנו חשים חסרי אונים.

תובנה שהתחדשה עבורי, הייתה שהפחד משמעותי מאוד עבורנו. בעבר חשבתי שפחד הוא רגש שכדאי להתעלם ממנו כי הוא מעכב אותנו בהשגת מטרותינו. אך בעקבות העבודה וקריאת

הרומאן, הבנתי שפחד חשוב מאוד לקיומנו. למדתי זאת ממומו שמצטט את אדון חמיל: "הפחד הוא בעל בריתנו הבטוח ביותר". והיום אני מבינה שהפחד הוא משמעותי ומציל את חיינו, אך מצד שני, כדאי גם לשלוט בו ולא לאפשר לו למנוע מאתנו את הגשמת חלומותינו.

היבט: פרשנות / עמדה / תובנה אישית - נעמה

הפחד הגדול של גברת רוזה הוא לאבד את נשיותה, את השליטה על גופה ועל חייה. הפחד הגדול ביותר שלה היה הפחד ממחלת הסרטן, היות שהיא האמינה שאם תאושפז בבית חולים יעשו עליה ניסויים רפואיים שונים. דמותה של גברת רוזה **מעוצבת** ברומאן כאישה זקנה הסובלת מהשמנת יתר, קוצר נשימה והתקרחות, אך היא מנסה ללא הרף לחפות על פגמיה באמצעות פאה ואיפור כבד. במהלך **העלילה** מומו מתאר את ההחמרה במצבה הבריאותי: היא נעשית חלשה, מוגבלת, ובריאותה מידרדרת, היא הופכת לסנילית יותר ויותר ומאבדת שליטה על גופה.

ברגע של צלילות גברת רוזה משוחחת עם מומו, שחושף בפניה את האמת על מצבה. היא מסרבת בכל תוקף לאשפוז בבית חולים מתוך חשש שתוחזק בחיים גם ללא הכרה ומודעות. היא מבקשת ממומו שיעזור לה לבצע בה המתת חסד. מומו פונה לדוקטור כץ, שמסרב מסיבות אתיות וחוקיות, ורוצה להזמין אמבולנס מייד. בתגובה, מומו משקר (**מוטיב** הזיוף ביצירה) וטוען שבני משפחתה היהודית של גברת רוזה מתכננים לקחת אותה לישראל. באותו לילה, גברת רוזה מבקשת ממומו לעזור לה ללבוש את בגדיה היפים, להתאפר ולחבוש פאה, ואז הם יורדים יחד ל"חור היהודי" במרתף הבניין.

פחדיה של גברת רוזה אופייניים לפחדים שמופיעים בדרך כלל בגיל הזקנה: פחד מנכות או פגיעה ביכולת הניידות שעלולים לפגוע בעצמאות ולפתח מתלות באחרים. פחדים נוספים כוללים שינויים גופניים, ירידה קוגניטיבית ודמנציה, כפי שמתרחשת במחלת האלצהיימר או במחלות אחרות. פרופ' קמפאיו מדגיש כי משבר הגיל על רקע ההזדקנות מחריף בעידן המודרני כתוצאה "מקצב החיים המסחרר והדרישות הטכנולוגיה שמאיצה הכל סביבנו" (קמפאיו, 2025).

התייחסויות לפחד זה מופיעות באזכורים הבאים במהלך עלילת הרומאן:

עמ' 14- "לגברת רוזה היה שיער אפור, שגם הוא נשר, מפני שלא היה מחובר חזק מספיק. היא פחדה מאוד שתתקרח, כי נורא לאישה שלא נשאר לה כמעט שום דבר אחר."

עמ' 50 - "מה שהפחיד אותה יותר מכל דבר אחר, מפני שאין בשבילו תרופה, זה סרטן. ראיתי ברור שמצבה נהיה יותר ויותר גרוע, ולפעמים ישבנו בלי להוציא הגה והסתכלנו זה בזה ופחדנו ביחד, כי לא היה לנו בעולם שום דבר מלבדנו".

עמ' 74- "גברת רוזה פחדה פחד מוות מעינויים ואמרה תמיד, שכאשר באמת יימאס לה, תעשה לעצמה הפלה. היא הזהירה אותנו, שאם בית החולים ישתלט עליה, כולנו נמצא את עצמנו לפי החוק בלשכת הסעד, ופרצה בבכי כשחשבה שהיא עלולה למות באופן חוקי."

עמ' 130-131- הפחד שיאשפזו אותה בבית החולים ויאריכו את חייה באופן מלאכותי על ידי מכונות הנשמה. היא חוששת שישמרו אותה כ"צמח" כדי שהרפואה תשתמש בגופה לניסויים.

עמ' 175- הפחד ממחלת הסרטן ומהאשפוז בבית החולים.

מוטיב הפחד עובר כחוט השני באיפיון דמותה של רוזה לאורך הרומאן כולו. בחרתי להתייחס להיבט זה משום שהינו רלוונטי גם לימינו: קשישים בגיל הזקנה מתמודדים עם פחדים של אובדן השליטה על חייהם. מחלות וחולשה פיזית עלולות להוביל לאובדן זיכרון, תחושת הביטחון הפיזי ושליטה על הגוף. קשישים רבים מתמודדים גם עם הבדידות, שמגבירה את תחושת חוסר האונים. בשירו של דוד אבידן "ערב פתאומי" (1987) מתאר אבידן את חווית הזיקנה על בדידותה ותחושת הקץ הקרבה ובאה, "אָדָם זָקֵן - מַה יֵּשׁ לוֹ בְּחַיָּיו?/ הוּא קָם בַּבֹּקֶר, וּבֹקֶר בּוֹ לֹא קָם... אָדָם זָקֵן - מַה יֵּשׁ לוֹ בִּבְקָרָיו?/הוּא קָם בְּבֹקֶר קַיִץ, וּכְבָר סְתָו/ נִמְהָל בָּעֳרֶב בְּנוּרוֹת חֲדָרוֹ... אָדָם זָקֵן - מַה יֵּשׁ לוֹ בְּעֵינָיו?/אִם יִתְרַכֵּז, יָצוּף בּוֹ זֵכֶר קָרֹב/רָחוֹק, צְמֵא נְגוּדִים וְכִשָּׁרוֹן/ וְסִכּוּיִים תְּלוּלִים, עַד שֶׁקָּרַב/יוֹם שִׂכְחָה.

הדובר בשיר מייצג את תחושות הריק, אובדן הזיכרון והחדות באופן שמתכתב עם תהליך הזיקנה שעוברת רוזה ברומאן; רוזה מאבדת את חדות מחשבתה מיום ליום וחווה יותר ויותר ניתוקים מהמציאות. היא נוטה לשכוח פרטים ושגרת יומה אפורה ונטולת ריגושים. ניתן לומר כי ייצוגים אלה מאפיינים לא רק את דמותה של רוזה כי אם מתארים את התהליך הטבעי של ההזדקנות.

ראוי שאנחנו, כבני נוער המהווים את עתידה של החברה הישראלית, נהיה רגישים יותר לצרכיהם של אזרחים קשישים. התייחסות אמפתית, סובלנית ומלאת רגישות לאחר יכולה לשנות את חייו של אדם קשיש ולהקל על מצוקותיו ופחדיו.

עמדתי בנוגע למתן יחס מכבד לקשישים בחברה התחזקה במהלך הכנת המשימה. קריאת המקורות ותמונת המצב שעולה מהם לגבי אתגרים עימם מתמודדים קשישים, כמו פחדים ממוות, מאובדן שליטה על הגוף, אובדן זיכרון ופחד מבדידות, הם משמעותיים לאיכות חייהם. הבנתי כיצד בני נוער יכולים לסייע לקשישים בהתמודדות עם קשיים אלה, לשמח אותם ולשפר את חייהם.

תובנה שהתחדשה עבורי היא עד כמה קשה לאבד את השליטה על הגוף ועל היכולות שהיו קיימות בעבר ואינן עוד בתהליך הזקנה. הפחד מהקרבה למוות – סיום החיים – הוא משתק לעיתים וגורם לקשישים להתכנס בביתם ולבודד את עצמם. בעיני, חשוב שהחברה תסייע יותר בהתאמת תוכניות ייחודיות לקשישים, בהתאם ליכולותיהם הפיזיות, וכך יוכלו להשתתף בפעילויות מעשירות נפשית ולחוות חיים מלאים יותר בערוב ימיהם.

מקטעים

תוספת אומנותית מתוכננת: א-יידישע מאמע (מילים ותרגום: ישעיה פערענץ)

מקטע 1- פתיחת ההסכת ורקע על הנושא- 00:00 – סופי

שלום לכם, שמחות שהצטרפתם אלינו לפודקאסט בנושא הרומאן *כל החיים לפניו*.

הפודקאסט הזה עוסק ברומאן *כל החיים לפניו* מאת אמיל אז'אר, ומהווה דוגמה למטלת ההסכת במסגרת המטלות המבוקרות בספרות, לפי המתווה החדש. בפרק זה נתמקד בנושא הפחד כמניע, ונבחן אותו על היבטיו השונים. מעניין לציין, כי בקריאה חוזרת ברומאן גילינו שהמילה "פחד" והיבטיה מופיעים כ-50 פעמים לאורך היצירה.

אז מהו בעצם פחד?

פחד הוא רגש שנוצר בעקבות תחושת איום, בין אם מדובר באיום אמיתי ובין אם דמיוני. בשני המקרים, עוצמת הפחד עשויה להיות זהה. כשאדם חש פחד, מתרחשים שינויים בתפקוד מוחו, שמשפיעים על התנהגותו.

למעשה, פחד הוא תחושה רגשית או פיזיולוגית לא נעימה המופיעה בקרב בני אדם ובעלי חיים, כתוצאה מחשיפה לגירוי חיצוני מסוכן או מאיים.

ברומאן שלפנינו, הפחד נובע מחוויות קשות כמו אובדן, כאב, עוני, בדידות וסבל.

מקטע 2- רקע על עלילת הרומאן *כל החיים לפניו* – 01:32 - נעמה

אז אני רוצה לתת קצת רקע על עלילת הרומאן *כל החיים לפניו*:

הרומאן נכתב על ידי הסופר, רומן גארי, שפרסם אותו תחת שם העט, אמיל אז'אר. הספר יצא לאור בפריז, צרפת, בשנת 1975.

במרכז הרומאן ניצבת **דמותו** של מומו – **המספר והגיבור.** מומו הוא נער המספר את קורות חייו **במבט רטרוספקטיבי** (לאחור) מגיל 3 ועד גיל 14. הוא מתגורר ברובע בלוויל שבפריז, אזור המאופיין בעוני, זנות, סמים, פשיעה, ילדים נטושים, חולי וקשיים רבים.

הרומאן מתמקד במערכת היחסים המורכבת של מומו עם גברת רוזה. גברת רוזה, יהודייה קשישה בת 67 (בעת מותה בסוף הרומאן), היא ניצולת שואה מאושוויץ, שבעבר הייתה זונה, וכיום מנהלת בית אומנה לילדי זונות.

גברת רוזה מקבלת אל ביתה ילדים שנאלצים להיפרד מאימותיהם, בשל האיסור של הממסד הצרפתי על זונות לגדל את ילדיהן בעצמן. כאישה מבוגרת, היא מתמודדת עם בעיות בריאותיות קשות, סיוטים ופחדים, הנובעים מחוויותיה הטראומטיות בתקופת השואה בפולין ובאושוויץ.

מקטע 3- הפחד של מומו מבדידות ומאובדן גברת רוזה - 02:46 – סופי

מומו מתאר ברומאן את הפחדים המרכזיים שלו: הפחד מבדידות והפחד מאובדן גברת רוזה, הדמות המרכזית בחייו.

בעמ' 53 - הוא מתאר את הסיוטים שפקדו אותו בלילות:

"פחדתי פחד מוות שאמצא את עצמי בלעדיה."

בעמ' 56 - הוא משתף כי נהג לישון עם המטרייה ארתור, ואומר:

"בבוקר הסתכלתי אם גברת רוזה נושמת עדיין."

בעמ' 73 - מומו מתאר את תחושותיו הקשות כשהוא מתקרב לביתם:

"פחדתי לחזור הביתה. היה ממש עצוב לראות את גברת רוזה במצבה, וידעתי שעוד מעט היא תחסר לי לתמיד. חשבתי על זה כל הזמן, ולפעמים פחדתי לחזור הביתה."

בעמ' 195 - לאחר מותה של גברת רוזה ב"חור היהודי", מומו מתמודד עם האובדן הקשה ומנסה לשמר את גופתה. הוא אומר:

"פחדתי ללכת משם כי לא היה אף אחד... פחדתי להשאיר את גברת רוזה לבדה, כי היא עלולה להתעורר ולראות שהכול שחור מסביב ולחשוב שמתה."

פחדיו של מומו מבדידות ומאובדן גברת רוזה מהווים תמה מרכזית ברומאן, ומשקפים את הקשר העמוק והבלתי נפרד ביניהם.

מקטע 4 - הפחד של מומו כיצר הישרדותי - 03:46 - נעמה

הרומאן מעלה פחדים נוספים, בהם הפחד של מומו כיצר הישרדותי. פחד זה בא לידי ביטוי ברגעים שונים במהלך העלילה:

בפגישתו הראשונה עם נאדין בקרקס (עמ' 70), נאדין אומרת לו:

"אינך צריך לפחד, באמת! אינך צריך לפחד."

מומו מגיב במחשבה ביקורתית על דבריה:

"איזה משפט מטומטם. אדון חמיל היה אומר שהפחד הוא בעל בריתנו הבטוח ביותר, ובלעדיו אלוהים יודע מה היה קורה לנו, סמכו על ניסיוני הרב. אדון חמיל אפילו הלך למכה, וזה מוכיח כמה הוא פחד."

בעמ' 78 - מומו מתאר רגע נוסף של פחד כאשר הוא מבחין בשוטר בלונדיני המחזיק מכשיר קשר עם אנטנה. הוא משתף בתחושותיו:

"רעדתי מפחד, אבל כמה טוב לפחד כשיודעים למה, כי בדרך כלל מרגישים פחד איום שפוחדים אותו כמו שנושמים, בלי שום סיבה."

פחדיו של מומו מדגישים את הפחד כהיבט הישרדותי, כלי שמסייע לו להתמודד עם סכנות הסובבות אותו בעולם הקשה שבו הוא חי.

מקטע 5 - הפחד של גברת רוזה מאובדן נשיותה והשליטה על גופה – 04:41 - סופי

הרומאן מתאר את פחדיה של גברת רוזה לאבד את נשיותה, השליטה על גופה ועל חייה, וכן, את הפחד ממחלת הסרטן. בנוסף, היא חוששת מאשפוז בבית החולים ומהאפשרות שיעשו עליה ניסויים.

בעמ' 14 - מומו מתאר אותה כך:

"לגברת רוזה היה שיער אפור, שגם הוא נשר, מפני שלא היה מחובר חזק מספיק. היא פחדה מאוד שתתקרח, כי נורא לאישה שלא נשאר לה כמעט שום דבר אחר."

בעמ' 50 - הוא משתף בתחושת הפחד המשותפת שלהם:

"מה שהפחיד אותה יותר מכל דבר אחר, מפני שאין בשבילו תרופה, זה סרטן. ראיתי בבירור שמצבה נהיה יותר ויותר גרוע, ולפעמים ישבנו בלי להוציא הגה והסתכלנו זה בזה ופחדנו ביחד, כי לא היה לנו בעולם שום דבר מלבדנו."

בעמ' 74 - מומו מתאר את הפחד הגדול ביותר שלה:

"גברת רוזה פחדה פחד מוות מעינויים ואמרה תמיד, שכאשר באמת יימאס לה, תעשה לעצמה הפלה."

כלומר, היא הייתה נחושה לסיים את חייה בעצמה, ולא לאפשר לממסד הרפואי לשמר את חייה באופן מלאכותי.

פחדיה של גברת רוזה חושפים את מאבקה בשחיקה הגופנית והנפשית שלה, ואת רצונה לשמור על כבוד עצמי ועל שליטה בגורלה.

מקטע 6 - פחד וחרדה של גברת רוזה מהמשטרה הצרפתית ומהגרמנים – 05:44 - סופי

פחד מרכזי נוסף שעולה ברומאן הוא פחדה של גברת רוזה מהמשטרה הצרפתית ומהגרמנים. פחד זה נובע מהזוועות שחוותה בתקופת השואה, הן בצרפת והן באושוויץ שבפולין.

ב-16 ביולי 1942, יהודי פריז הובלו על ידי הנאצים והמשטרה הצרפתית לאצטדיון מרוצי האופניים בעיר. משם הם נשלחו למחנות ריכוז ולמחנה ההשמדה אושוויץ. גם גברת רוזה נשלחה עם היהודים הללו, ולאחר ששרדה את זוועות השואה חזרה לפריז, אך מאז היא מתמודדת עם סיוטים ופחדים עמוקים.

בעמ' 27 - מומו מתאר את הפחדים שלה:

"היא פחדה כל הזמן, אבל לא כמו כולם, אלא יותר מכולם... לילה אחד שמעתי אותה צורחת מהשינה... היא יצאה לחדר המדרגות והתחילה לרדת. הלכתי אחריה, מפני שהיא פחדה כל כך, שלא העזתי להישאר לבד."

בעמ' 39 ובעמ' 42-43 - מומו מוסיף:

"רק צלצול בדלת יכול היה איכשהו להזיז את גברת רוזה כשהייתה מורגעת. היא פחדה פחד מוות מהגרמנים..."

פחד זה הוביל אותה ליצור לעצמה מקום מסתור במרתף הבניין, אותו כינתה "החור היהודי":

בעמ' 44, - היא אומרת למומו:

"זה החור היהודי שלי, מומו. שם אני מסתתרת כשאני מפחדת."

מומו שואל:

"מפחדת ממה, גברת רוזה?"

והיא עונה:

"אין צורך בסיבות בשביל לפחד, מומו."

מומו משתף:

"אלו מילים שאף פעם לא שכחתי, כי מעולם לא שמעתי דבר כל כך נכון."

פחדיה של גברת רוזה מדגישים כיצד הפחד הוא לעיתים חלק בלתי נפרד מהחיים, והוא נובע מהצורך הבסיסי של האדם לחוש שהוא שולט בגורלו, גם כשהנסיבות מאיימות ליטול ממנו שליטה זו.

מקטע 7 – תובנות ומילות סיום – 07:31 - סופי ונעמה

סופי: **כפי ששמענו בפודקאסט הפחדים הם חלק בלתי נפרד מההתמודדות של מומו ברומאן, והם משתקפים באופן שבו הוא מתאר את מערכת היחסים המיוחדת שלו ושל גברת רוזה, כאם ובנה.**

הפחדים ברומאן אינם רק אישיים, אלא גם מהותיים – הן לעלילה והן לחיים שלנו כיום: הם משמשים כיצר הישרדותי, כאמצעי לשמור על היקרים לנו וכמניע למעשינו.

ניבי: **חשוב לזכור, שהפחד אינו תמיד שלילי; הוא יכול להיות גם כוח חיובי שמדרבן אותנו להגשים חלומות ולהצליח.**

רק חשוב לזכור – לא לפחד מהפחד.

נסיים בציטוט מתוך השיר "לתת ולקחת" מאת שלמה ארצי ודודו טסה. תודה שהאזנתם.

"אדם צריך שתהיה לו מילה,

קצת מקום בעולם,

אהבה לא נשכחת.

וקול אמיתי לתפילה,

ורגע מושלם,

כדי לתת ולקחת,

ולא...לפחד מהפחד".

"אדם צריך שתהיה לו מילה,

קצת מקום בעולם,

אהבה לא נשכחת.

וקול אמיתי לתפילה,

ורגע מושלם,

כדי לתת ולקחת,

ולא...לפחד מהפחד".

תוספת אומנותית מתוכננת: "לתת ולקחת" (מילים ולחן: שלמה ארצי)

מושגים:

מושגים שיתופיים:

מוטיב חוזר/ דמות ראשית/ מספר גיבור

מושגים אישיים:

ביקורת חברתית/ עלילת הרומאן/ איפיון ישיר/ איפיון עקיף/ הדובר בשיר

מקורות/טקסטים

אבידן, דוד. *משהו בשביל מישהו*. ספרית פועלים, 1987. קישור

אבישי, מרדכי. "עלובי החיים של בלוויל". *מעריב*. 4/3/1977, מע' 38. קישור

אז'אר, אמיל. כל החיים לפניו. הוצאת מרקור דה פראנס, 1975. תרגום לעברית: ענבר אביטל, הוצאת עם עובד, 1977.

ארצי, שלמה. "לתת ולקחת", אלבום אושר אקספרס, 2012. קישור
דויד, פאולה, וסאנדי פלי, עורכים. הטיפול בניצולי שואה מזדקנים: מדריך יישומי לאנשי מקצוע. תרגום: אמיר אהוד, הוצאת אשל, 2008. קישור
טורקניץ', צביה. "איך להפסיק לפחד מהפחד ולחיות את החיים שאתם באמת רוצים?". גרוטוס מטעינים לך בריאות. עודכן ב־21 ביוני 2021. קישור
טל, יובל. "המהומות בצרפת נולדו בשכפול הקולוניליזם". Ynet, 11.7.2023

קישור.

ליטוין, רנה. "לפניו – כל החיים האחרים". *מעריב*. 2.9.1977, עמ' 39.

מעוז ישראל, דוד. "המפגש עם אימת ה'אין': טראומה או הזדמנות לצמיחה?". *פסיכולוגיה עברית*, 5.1.2025. קישור

פערענץ, ישעיהו. "א-יידישע מאמע"' נעימת הפתיחה. קישור
קמינר מבורך, נעמה. "למה כדאי לנו להפסיק לפחד מהפחד ולהתחיל להתיידד איתו דווקא עכשיו כשהכי קשה לנו?". מנטה, 25 בדצמבר 2023. קישור
קמפאיו, גרסיה חאבייר. "המירוץ נגד הזמן: למה אנחנו לא מסוגלים להזדקן בשקט?". *ישראל היום*. 30.10.2025 קישור